

STOCKHOLMS STYRELSE OCH FÖRVALTNING

AF

MORITZ RUBENSON.

Hufvud- och residensstaden Stockholm var länge vida mer än rikets öfriga stadssamhällen i många stycken styrd ofvanifrån, af den höga öfverheten. Staten och staden hade ock i äldre tid åtskilligt gemensamt. Arbetena på de för hela rikets försvar så viktiga befästningarna utfördes under de tider, då ständiga fäjder rådde, efter regenternas anvisning af Stockholms borgare, och kostnaderna bestredos af stadens medel. Äfven till slottet utgjorde borgarne fordomtima dagsverken. Styrelsen af slott och stad sammanhänge nära med hvarandra. I slottslofven sutto stadens borgmästare. Närmast under regeringen lydde ståthållarne öfver Stockholms slott, stad och malmar. I sammanhang därmed att stadens styrelse skildes från Uppsala höfdingedöme, tillsatte Kristinas förmyndare en öfverburgrefve »till slottets, stadens och malmarnes bättre uppvakt»; och då i stället för dennes befattning öfverståthållareämbetet genom 1634 års regeringsform inrättades såsom ett från länsstyrelsen fristående verk, förklarades detta ämbetes uppgift skola vara »att si uppå och drifva Stockholms slotts byggning och hvad annan byggning konungen förehafver i Stockholm innan dess murar och stacket, så och att alt på slottet hålles i ordre». Denna öfverståthållarens befattning med slottet blef först år 1791 öfverflyttad till en fristående slottsmyndighet. På samma gång infördes benämningen öfverståthållareämbetets kansli i stället för slottskansliet, hvilket senare namn dock i dagligt tal fortlefvat till våra dagar. Första riksdagen under 1809 års statsskick flyttade anslagen för öfverståthållareämbetet från första till andra hufvudtiteln, eller den som afsåg civil- och landstaterna.

Regeringarnas omedelbara ingripande i stadens angelägenheter låter förklara sig af dessa med flera omständigheter, icke minst däraf, att stadens högste styresman af ålder hade säte i rådet, ända intill dess denna institu-

tion upphäfdes, samt att Stockholms prydliga bebyggande och reglerande till framemot 1700-talet betraktades, snart sagdt, såsom en monarkernas familjeangelägenhet. Häfdena framvisa flera fall, då borgmästare eller andra stadens män uppkallades i riksrådet af hvarjehanda anledningar, bland annat för att erhålla uppdrag att författa desseiner öfver nya gator. Slitningar och tvister hos borgmästare och råd behandlades emellanåt såsom regeringsärenden, och äfven stadens ekonomi var i detalj föremål för riksstyrelsens omsorger; instruktioner fastställdes för tjänstemän, hvilka hade bestyr med den kommunala förvaltningen, och exempel saknas ej på fall, då regeringen genom påtryckningar på stadens styrelse gjorde sin mening gällande i fråga om sådana tjänstemäns af- och tillsättning.

Öfverståthållarens första instruktion — 24:de punkten i 1634 års regeringsform — innehöll, att han skulle »enkannerligen vara stadsens och borgerskapets förman, hafva inspectionen på all stadsens och malmernes regering, privilegia, byggningar, inkompster, köphandel och hvad där af dependerar, försvara staden och dess borgerskap emot allehanda öfvervåld, intrång och deres näring och privilegia, så och hafva uppsyn på borgerskapets munstring, vapn och värior och deres exercitier». I lika måtto skulle han hafva uppsikt öfver konungens och kronans regalier, acciser, tullar och andra rättigheter. Till hans bistånd skulle vara en underståthållare af adel, som ägde i hans frånvaro presidera i stadsrätten hos borgmästare och råd samt i öfrigt företräda honom, när han var hindrad; »sedan en god handskrifvare och så en bokhållare, som äre honom till bistånd, och denne håller riktighet öfver alle kronones ränter och regalier i Stockholms stad och dess underliggande gods och gräntser». »Han skall och till justiciens deste beqvemere execution och annan god ordnings underhållande i staden hafva hos sig en capitein, som tituleras skall stadscapiteinen, och med honom 24 soldater, af hvilke idkeligen honom föllia skole 12 klädde i vist libri, blått och gult, och bevarde med gode undervärior och partizaner; så ock därtill altid en prophoss med sitt regemente och två tjänare, som honom stadigt föllia och påachta, så vidt han går eller reser inom stadsens jurisdiction, dem han bruka kan, när så tiden och lägenheten fordrar.»

I 1719 och 1720 årens regeringsformer angåfvos utan någon ändring i sak öfverståthållarens ämbetsgöromål i kortare uttryck än i 1634 års. För ämbetets särskilda innehafvare hade dessförinnan tid efter annan, enligt då gängse bruk, gifvits specialinstruktioner, hvarjämte särskilda föreskrifter lämnades för öfverståthållaren såsom ordförande i magistraten. Någon allmän instruktion för öfverståthållaren utfärdades ej förrän år 1776.

Enligt 1791 års, i nära nittio år gällande instruktion förklarades öfverståthållaren hafva inseende öfver stadens och malmarnes styrelse. Där uppräknades bland hans göromål snart sagdt allt, som rörde stadens ange-

lägenheter och dess invånare. Han skulle vara stadens och borgerskapets förman, befrämja Guds ära och den rätta gudstjänsten, hafva vård och inseende öfver fromma stiftelser och fattighusen, tillhålla magistraten och borgerskapet att gifva flitig akt på deras sysslor och handtering, öfvervaka rättskipningen vid stadens domstolar, vara noga underrättad om stadens tillstånd, inkomster, handel, näringar och handtverk, tillse, att kronans kontributioner efter pålitliga mantalsskrifningar och taxeringar i rätt tid indrefvos och vederbörligen aflämnades, fastställa taxor för vissa förnödenheter samt för hyrkuskar och åkare, handhafva exekutionsverket, tillse att laga stadgar och förordningar efterlefdes, hafva tillsyn öfver fångvården samt med biträde af polismästaren hafva öfverinseendet och hufvudstyrelsen af hela politiväsendet i Stockholm, med mera.

Den närmaste styrelsen öfver hufvudstaden likasom öfver andra städer handhades i äldsta tider af fogaten med rådet och senare af borgmästare och råd. Så länge borgmästare- och rådmansbefattningarna voro ambulatoriska, lyckades emellertid deras innehafvare ej förvärfva sig den nödiga auktoriteten. Riksrådsprotokollen under Kristinas förmyndareregering ådagalägga, att det ej var synnerligen väl beställt på Stockholms rådstuga. Så kom i sammanhang med nya privilegier på tal de missbruk, till hvilka magistratens ledamöter gjort sig skyldiga »genom kleenmodighet att försvara de förra privilegierna», och uppmanades de att »taga deres embetes plicht i noga acht, sättiandes privata baak dörren, föra embetet med auctoritet och vördning, och den som synder uthan anseende straffa». I den mån de i början af 1600-talet först framträdande grundsatzerna om magistratens permanens och ärendenas fördelning mellan magistratsledamöterna hunno göra sig gällande, inträdde ett bättre sakernas skick.

Vid sidan af borgmästare och råd under öfverståhållarens presidium fortgick från äldre tider menighetens inflytande på stadens styrelse. Redan i medeltiden uppkom ett permanent borgareråd. De 48 af borgerskapet fingo sig dock ej i 1672 års förordning öfver Stockholms stads styrelse tilldelad någon annan plats än såsom bisittare i stadens kollegier. En själfständigare ställning erhöilo borgerskapets äldste, dåmera 50 till antalet, då de år 1772 fingo rätt att utse »af sina medel» två ordförande.

Stadens skattskyldige invånare voro emellertid ej alldeles uteslutna från omedelbar handläggning af sina angelägenheter. När de vid särskilda tillfällen kallades för att höras, visste de att väl försvara sina ekonomiska intressen gentemot så väl borgmästare och råd som regeringsmakten. De förstodo ock att själfmant göra sig påminta och tilltvinga sig ett ord med i laget, ja, de drogo ej ens i betänkande att göra verksamt motstånd mot riksens ständers påbud. Såsom bevis härpå må anföras hvad som tilldrog sig i följd däraf, att 1723 års riksdag, i afsikt att bilda en fond

till bestridande af lönekostnaderna för genomförande af en på grefve Nikodemus Tessins förslag af riksdagen gillad »allmän politieordning», beslöt taxera husrummen i Stockholm och för ändamålet låta uppskrifva dem samt anbefalla öfverståhållaren att låta sammankalla stadens invånare att i hans närvaro öfverlägga med ständernas deputerade om ett och annat som berörde detta ärende. Oaktadt borgerskapet därvid fick sig inpräntadt, att »quæstio an» var af ständerna afgjord, och att frågan endast gällde bildandet af själfva fonden, väckte saken så starkt motstånd, att öfverståhållaren endast med knapp nöd kunde utverka frågans uppskjutande. Det slutliga, af magistraten biträdda svaret blef, att reformen ej behöfdes, då stadens politiordningar voro goda. Ett motförslag, innebärande reformer inom stadens kollegier, framlades från invånarnes sida. Oaktadt ärendet därefter af ständerna öfverlämnades till kungl. maj:ts afgörande med råds råde, och i följd häraf resolverades, att husrummen skulle antecknas en utsatt dag, inkommo ej fullständiga förteckningar, och efter några år öfvergafs planen på grund af motståndet och påtänktes i stället reformer inom politikollegium.

Tessins förenämnda förslag gick ut på utarbetande af ej blott en ny politiordning utan äfven en ny brandordning, i syfte att förbättra stadens dåliga brandväsen, samt föranledde utnämning år 1724 af »de deputerade öfver politie- och brandordningen». De utgjordes af tre riksråd, justitiekansleren, en generalmajor, ett kansliråd, en vice president, fyra kollegieråd, en assessor och två rådmän. Deputerade, som sedermera benämndes kungl. politie- och brandkommissionen, företogo sig snart under Tessins auspicer att direkt ingripa i styrelsen af stadens angelägenheter. Under sin till inemot århundradets slut pågående verksamhet behandlade kommissionen en mångfald viktiga kommunala angelägenheter, tillhörande bl. a. byggnadsväsendet, strandregleringar, allmänna säkerheten, torghandeln, mångleriväsendet, religions-, sjuk- och fattigvård samt brandförsäkringsväsendet. Redan i början af kommissionens verksamhet yppades missnöje med den staden påtvungna myndigheten. Borgerskapet ville blifva fylligare representeradt i kommissionen och begärde därför hos magistraten att blifva sammankalladt för att få yttra sig härom; och då magistraten fick förebråelse för att den villfarit denna begäran, ursäktade den sig därmed, att så skett »på det de intet måtte hålla sammankomster på Kiällare och Caffehus». Vid den utlysta rådstugan gjordes den ifrågasatta framställningen, men den vann ej gehör hos regeringen. Att kommissionens reformplaner sedan stötte på starkt motstånd hos stadens myndigheter, kan ej väcka förundran. Allt detta visar emellertid, att formerna för behandling af stadens angelägenheter icke voro synnerligen stadgade in på 1700-talet.

Med själfständighet mot de maktegende visste Stockholms borgerskap att förena särdeles lojala tänkesätt. Detta borgerskap spelade ock ännu i slutet af förra århundradet en ganska betydande roll. Högsta vederbörande

voro mycket angelägna att i sina göranden och låtanden hafva hufvudstadens borgare på sin sida. Så lät på konungens befallning öfverståhållaren Karl Sparre till den 12 mars 1778 på rådhuset sammankalla borgerskapets 50 äldste, för att i ett särdeles vidlyftigt tal förklara anledningarna till konungens förslag att införa en nationell klädedräkt. Han förmälte uppsåtet därmed vara att »med grundeliga skäl och orsaker ställa eder tillfreds, reda edra kunskaper och förskaffa eder den hugnad, jag känner att af de dråpliga tankar, kungl. maj:t låtit i nåder komma till vår och allmänhetens kunskap, öfvertygas ej mindre om kungl. maj:ts stora ändamål, nationens väl, än om nödvändigheten att för en välgörande konung i den delen därpå vara om-tänkt». Talet slöts med vädjan till åhörarne att »icke allenast rätta de irriga meningar, som törhända hos flera om själfva saken uppkommit, utan ock med egen åtgärd, hvar i sin mån, uppmuntra hvarannan att instämma med hans kungl. maj:t och alla rättskaffens patrioter till fullbordan af det hälsosamma ändamål, som hans kungl. maj:t i nåder påsyftat».

* * *

Fördelningen på de skattskyldiga invånarne af de naturaprestationer och afgifter, de hade att utgöra, gaf från slutet af 1600-talet upphof till den ena kommunala institutionen efter den andra.

Första grunden till inkvarteringskommissionen är att söka i kungl. brefvet den 16 juli 1688, hvarest, på samma gång inkvarteringstolagen förlänades till lindrande af borgerskapets inkvarteringstunga, stadgades, att någon viss af stadens betjante och borgerskapet borde förvalta dessa tolagsmedel och redogöra för dem i kammarkollegium. De kallades till en början »de deputerade vid inkvarteringsverket» och först inpå 1700-talet inkvarteringskommissionen. Denna bestod år 1757 af 2 magistratspersoner och 6 borgare. Då år 1766 ägare af oprivilegierade hus blefvo lika med borgare för framtiden skyldiga att deltaga i inkvarteringen, fingo de utse sina representanter i kommissionen. En tid bortåt var denna delad på två afdelningar, inkvarteringskommissionen in natura och inkvarteringskommissionen i penningar. Den förra biträdde politiekollegium att fördela de inkvarterade och årligen till inkvartering taxera hus och fastigheter samt förenade därmed åliggande att revidera den senares räkenskaper. De två afdelningarna sammanslogos år 1811, och kort därefter upphörde kollegiets befattning med inkvarteringen. Kommissionen in natura synes åtminstone tidtals ej hafva varit synnerligen verksam. Enligt en uppgift från 1787 tjänstgjorde endast 6 af de utsedda 36 ledamöterna. Alla öfriga voro döda eller hade afsagt sig uppdraget eller underlåto att komma tillstädes. Några tego vid kallelsen, en svarade »orkar intet», en annan »lofvade men kom intet», o. s. v. Enligt senaste bestämmelser sutto i kommissionen 26 personer, nämligen 16 af borgerskapets olika klasser, 2 husägare af ridderskapet och adeln, 6 hus-

ägande ofrälse ståndspersoner samt 2 magistratsmedlemmar å öfverståthållarens och magistratens vägnar, den ene af dem tjänstgörande såsom ordförande. Inkomsterna voro år 1863 omkring 132,700 och tillgångarna vid årets slut något öfver 452,000 kronor, däraf 203,500 fastighetsvärden.

Den borgerliga inkvarteringsafgiften och borgerskapets andra afgifter, såsom till militärkompaniets och separationsvaktens underhåll, uppbyros och börshuset förvaltades af borgerskapets bemedlingskommission, som bestod af 13 ledamöter, valde af de 50 äldste. Denna kommission, som enligt nyaste forskningar räknar sin tillkomst från år 1710, dock endast såsom taxeringsmyndighet, och tio år därefter organiserades till ett verk med uppgift att debitera och uppbära de borgerliga utskylderna, äger äfven efter den nya kommunalförvaltningens tillkomst och införande af likställighet mellan borgare och andra stadsinvånare fortfarande bestånd för förvaltning af borgerskapets enskilda fonder. Dessa oräknade, uppgingo de af bemedlingskommissionen förvaltade tillgångarna vid 1863 års slut till nära 347,600 kronor, hvori börshuset ingick med 150,000 kronor. Inkomsterna af förenämnda afgifter utgjorde samma år nära 80,000 kronor.

Brandvaktskasseadministrationen inrättades år 1788. Denna styrelse hade sig anförtrodt att bestrida och bekosta nattbevakningen, hvilken dock från och med år 1850 fullgjordes af polisen. Administrationen bestod under hela sin tillvaro af öfverståthållaren såsom ordförande samt 12 ledamöter, nämligen 2 magistratspersoner och 10 husägare, däraf 2 adlige, 2 ofrälse ståndspersoner och 6 borgare. Inkomsterna voro år 1863 nära 124,000, och kapitaltillgången vid samma års slut utgjorde något öfver 282,500 kronor.

Det första steget till magistratens och borgerskapets äldstes befriande från bestyret med kommunens förvaltning togs år 1813, då Stockholms stads drätselkommission inrättades. Såsom ordförande i detta nya verk insattes öfverståthållaren; bisittare blefvo 4 magistratspersoner, utsedda af magistraten, och 6 borgare af olika kategorier, valda af borgerskapets äldste. Drätselkommissionen hade att i första hand förvalta stadens fastigheter och öfriga tillhörigheter samt omhänderhafva de inkomster, som voro enligt stat anslagna till utgifter för rådstufvurätten, kronouppbördsverket med flera administrativa eller kommunala inrättningar. Kommissionen var dock icke den högsta myndigheten. Öfverstyrelsen utgjordes af magistraten och de 50 äldste, till hvilka vissa ärenden skulle enligt gifna regler hänvisas.

Borgerskapets börsbyggnadsdeputerade synas hafva börjat sin verksamhet år 1767. De efterträddes år 1781 af kommitterade öfver börs- och brobyggnader. Sedan drätselkommissionen inrättats, blef efter förhandlingar mellan denna kommission och bemälde kommitterade området för dessas verksamhet år 1815 utvidgad, och i enlighet härmed benämningen ändrad till kommitterade öfver börs-, bro- och hamnbyggnader. Dessa bestodo af öfverståthållaren såsom ordförande, två af honom utsedda magi-

stratspersoner och bemedlingskommissionens 13 ledamöter. Börs-, bro- och hamnbyggnadsärenden öfverflyttades år 1846 till drätselkommissionen.

Drätselkommissionens inkomster år 1863 voro omkring 1,275,000 kronor. Vid samma års slut utgjorde de af kommissionen förvaltade tillgångarna nära 3,492,600 kronor, däraf fastigheter 1,719,700 samt å hamn- och brobyggnadsräkningen 126,000 kronor. Skulderna öfverstego något 2,983,000 kronor, däraf 363,000 å hamn- och brobyggnadsräkningen.

Båtsmanshållskommissionen hade för sin tillkomst att tacka det bemyndigande hufvudstadens båtsmanshållsskyldiga invånare genom 1839 års kungl. bref om fördelning af städernas båtsmanshåll och kungl. resolutionen den 14 november 1842 erhöilo att i stället för båtsmäns uppsättande betala vakansafgift. Denna styrelse, som skulle debitera, uppbära och redovisa båtsmansvakansafgiften, bestod af 7 personer, valda af de båtsmanshållsskyldiga, d. v. s. borgare och fastighetsägare. Inkomsterna voro år 1863 omkring 33,000 kronor.

I syfte att erhålla förbättrad gatuläggning för hufvudstaden uppdrogs bestyret med gatornas underhåll och omläggning år 1845 för 15 år åt en särskild förvaltning, hvilken, efter att hafva fått sitt uppdrag förlängdt till 1860 års slut, med år 1861 öfvertog den då tio år gamla gatulysningsadministrationens befattning med lyshållningen samt därefter kallades gatulägnings- och lyshållningsstyrelsen i Stockholm. Denna styrelse utgjordes af 9 ledamöter, utsedda en af öfverintendentsämbetet och de öfriga af sockenstämmonämnden, en för hvarje territoriell församling, samt valde själf ordförande och vice ordförande. Enligt dess räkenskaper voro 1863 års inkomster i runda tal 170,400 kronor för gatuläggningen och 117,400 för lyshållningen.

För den år 1856 beslutade, några år senare utförda vattenledningen inrättades dels en särskild öfverstyrelse med öfverståthållaren såsom ordförande och 24 ledamöter, 3 från hvarje territoriell församling, dels en af denna utsedd direktion af 5 personer, hvilka åtnjöto arfvoden å tillhopa 4,000 kronor. Årsinkomsterna år 1863 uppgingo till nära 113,000 kronor. Vattenledningen med materialier och redskap var vid samma års slut bokförd till 1,326,000 kronor.

Fattig- och sjukvårdsförvaltningen öfverflyttades år 1807 från politiekollegium till en af 27 ledamöter sammansatt direktion med en serafimeriddare såsom ordförande och öfverståthållaren såsom vice ordförande. Där funnos representanter för hvarjehanda stats- och kommunalinstitutioner, som hade befattning med fattigvårds- och sundhetsärenden. Denna fattigvårdsdirektion utbyttes år 1843 mot stadsnämnden, bestående af öfverståthållaren såsom ordförande, pastor primarius, polismästaren och förste stadsläkaren såsom själfskrifna samt 21 valda ledamöter, utsedda af stadskonsistorium, magistraten, de 8 församlingsnämnderna samt direktionerna för allmänna

barnhuset, Danviks hospital och prins Karls uppfostringsanstalt. I stället för de äldre fattighusdirektionerna kommo vid samma tillfälle församlingsnämnderna, i hvilka kyrkoherdarne voro själfskrifna ledamöter. Öfriga ledamöter valdes på sockenstämmorna. Under stadsnämndens öfverstyrelse lydde, förvaltade af särskilda direktioner, södra allmänna arbets-, norra försörjnings- och militärförsörjningsinrättningarna samt provisoriska sjukhuset, numera Katarina sjukhus. Stadsnämndens inkomster år 1863 voro omkring 367,000, församlingsnämndernas, stadsnämndens bidrag oräknadt, 130,800 och denna nämnds bokförda tillgångar vid årets slut efter afdrag af skulderna 785,700 kronor.

Kolerafarsotens första uppträdande i Europa föranledde inrättande af en allmän sundhetsnämnd, som dock upplöstes efter några år. Af enahanda anledning bildades år 1847 Stockholms allmänna sundhetsnämnd, i hvilken öfverståthållaren, eller den han i sitt ställe förordnade, förde ordet samt hvar och en af de 8 territoriella församlingarna hade sin representant, vald på sockenstämma. Äfven denna nämnds verksamhet afslöts med sjukdomens upphörande, men organisationen kvarstod, när stadsfullmäktiginstitutionen tillkom. Nämnden hade vid 1863 års slut en behållning af något öfver 73,500 kronor.

Den allmänna sockenstämmoförordningen för riket af år 1843 gjordes ej tillämplig på hufvudstaden. I stället utfärdades år 1847 en förordning om sockenstämmor i Stockholms stad. Enligt denna förordning hade sådana stämmor i de territoriella församlingarna att jämte folkskolans och kyrkliga samt därmed beslätade angelägenheter behandla andra ärenden, som enligt särskild stadga eller vederbörandes förordnande kunde bero på stämmans utlåtande eller afgörande. Med stöd häraf valdes å sockenstämmorna ledamöter i rent kommunala institutioner.

De till sockenstämma hörande frågor, som angingo hela staden och därför fordrade församlingarnas gemensamma beslut, behandlades enligt 1847 års förordning af 60 för hvarje år valda deputerade från församlingarna, sockenstämmonämnden, som ägde utse ordförande och vice ordförande.

* * *

Öfverståthållareämbetet med öfverståthållaren i spetsen, samt underståthållaren i vissa uppgifna fall och i öfrigt vid behof trädande i hans ställe, har alltsedan år 1815 varit deladt på tre afdelningar med hvar sin föredragande, sekreterarne i kansliet och i afdelningen för polisärenden samt kamreraren i afdelningen för uppbördsärenden. Till polisafdelningen höra polismästaren, polisdomaren och polisintendenten. Vid alla afdelningarna finnas underordnade tjänstemän, af hvilka här må nämnas i uppbördsafdelningen sju uppbördskommissarier, hvilka påföra så väl krono- som kommunalutskylderna. I alla ärenden, som föredragas inför öfverståthållaren, äger han

ensam besluta efter att hafva inhämtat föredragandens mening. Har denne ej antecknat till protokollet skiljaktig mening, anses han hafva biträdt beslutet. Ärendena i poliskammaren skola å ämbetets vägnar handläggas af polismästaren och i polisdomstolen af polisdomaren. I tillämpningen har dock på en tillförordnad tjänsteman öfverflyttats en del till polismästarens handläggning hörande ärenden.

Öfverståthållareämbetets i kungl. instruktionen den 1 december 1882 angifna verksamhet är i de flesta hänseenden öfverensstämmande med konungens befallningshafvandes i länen, hvadan redogörelsen för ämbetets verksamhet kan begränsas till en kort öfversikt öfver densamma, för så vidt den beror på Stockholms egenskap af rikets hufvudstad.

Det gamla stadgandet, att öfverståthållaren äger föra ordet i magistraten samt deltaga i dess öfverläggningar och beslut, är bibehållet, men tillämpas ej numera i någon större utsträckning, hvaremot bestämmelsen om öfverståthållarens ledamotskap och i vissa fall ordförandebefattning hos direktionen för stadens undervisningsverk ej förlorat något af sin betydelse. I det föregående är omtaladt, hurusom öfverståthållaren under ett visst skede af kommunalförvaltningens utveckling insattes såsom ordförande i de flesta af denna förvaltnings nya styrelser. Med 1862 års kommunalförordning beträddes en ny väg i detta hänseende. Numera brukar öfverståthållaren i regeln icke föra ordet hos några andra kommunala myndigheter än stadsfullmäktige och deras beredningsutskott. Ämbetets instruktion innehåller, att, då öfverståthållaren är tillstädes i styrelserna för vissa sjukvårds- och andra slag af allmänna inrättningar, han skall föra ordet; men genom särskilda föreskrifter har underståthållaren bemyndigats att företräda honom i de viktigaste bland dessa ordförandebefattningar. Den i drätsel- och fattigvårdsnämndernas instruktioner ursprungligen förekommande bestämmelsen, att öfverståthållaren skulle, när han var tillstädes i någondera nämnden eller i någon af den förras afdelningar, föra ordet, och att en vice ordförande skulle årligen utses, har utbytt mot stadgandet, att dessa nämnder och afdelningar skola årligen inom sig utse ordförande, men att öfverståthållaren skall föra ordet, när han är tillstädes, hvilket endast undantagsvis inträffar.

Den omständighet, att hufvudstadens magistrat icke längre äger någon del i den egentliga kommunalförvaltningen, har föranlett bestämmelsen i ordningsstadgan för rikets städer, att frågor om särskilda ordningsföreskrifter för Stockholm skola afhandlas genom skriftväxling omedelbart mellan öfverståthållareämbetet och stadsfullmäktige utan mellanhand af magistraten, såsom i andra städer. Genom handels- och ekonomikollegiets indragning år 1880 öfverflyttades äfven till ämbetet en del bestyr, af hvilka de viktigaste voro kronouppbördsärenden samt frågor om idkande af handels- och fabriksrörelse, handverk och annan handtering. Ämbetet har ock

den skyldighet att föra handelsregister, som i andra städer hvilat på magistraten.

Enligt 1862 års kommunalförordning fordras öfverståthållareämbetets stadfästelse för att gifva gällande kraft åt de stadsfullmäktiges beslut, som ej skola underställas kungl. maj:ts pröfning eller uttryckligen undantagits från all stadfästelse. Dessa undantag äro i allmänhet tämligen självklara. Det viktigaste afser sådant beslut om skattebidrag, som ej faller under bestämmelserna om stadfästelse af kungl. maj:t.

Besvär öfver stadsfullmäktiges och förvaltningsnämndernas beslut få anföras hos öfverståthållareämbetet, när beslutet kränker enskilds rätt, strider mot allmän lag eller författning eller eljest hvilat på orättvis grund eller öfverskridit de beslutandes behörighet.

Oaktadt Stockholm, såsom ofvan omtalats, hade från de andra städernas fristående förordningar om sockenstämmor och fattigvård, blef icke i det allmänna förslag till kommunalstyrelse i stad, som på riksens ständers begäran uppgjordes år 1859, ifrågasatt annat än att förslaget skulle gälla äfven för hufvudstaden. Först i den kommitté, som Stockholms magistrat och borgerskapets femtio äldste, sedan förslaget hänskjutits till deras yttrande, nedsatte, gjorde sig den åsikt gällande, att Stockholm borde få en särskild kommunalförordning. Såsom hufvudsak här för åberopades det olämpliga däri, att magistratens ledamöter, såsom utöfvande rättskipningen inom kommunen, tillika skulle bringa kommunens beslut till verkställighet och handhafva förvaltningen af dess medel. Denna verkställighet och förvaltning ansågs i stället böra anförtros åt delegationer, utsedda af kommunens representanter. Äfven mot den stadsnämnd, som enligt samma förslag skulle sättas vid magistratens sida efter mönstret af borgerskapets äldste, gjordes principiella anmärkningar, och i stället föreslogs en myndighet med det namn och den behörighet, stadsfullmäktiges beredningsutskott sedermera erhöi. I enlighet med dessa åsikter utarbetade kommittén år 1861 ett förslag till kommunalförordning för Stockholm, hvilket förslag skilde sig från den nästföljande året utfärdade förordningen hufvudsakligen däri, att kommittén tänkt sig, att stadsfullmäktige skulle själfva utse sin ordförande. Förslaget biträdde i alla delar af magistraten och de 50 äldste. Hos öfverståthållareämbetet åter mötte betänkligheter att helt och hållet utesluta magistraten från kommunalförvaltningen, hvadan ämbetet ifrågasatte, att magistraten skulle bland sina lagfarna ledamöter utse delegerade att delta i förvaltningsnämndernas verksamhet. Vidare gjordes mot förslaget den erinran, att öfverståthållaren borde uttryckligen bemyndigas att öfvervara stadsrepresentationens sammanträden och delta i öfverläggningarna men ej i besluten. I förra hänseendet delade regeringen ej öfverståthållareämbetets betänkligheter, men frågan om ordförandeskapet afgjordes genom

kungl. förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm den 23 maj 1862 så, att öfverståthållaren skulle föra ordet bland stadsfullmäktige, när han var tillstädes, med rätt att deltaga i öfverläggningarna men ej i besluten, samt att han äfven skulle hafva säte i beredningsutskottet, i följd hvaraf stadsfullmäktiges rätt begränsades till att välja sin vice ordförande.

Medlem af kommunen är enligt 1862 års förordning enhvar, som är i Stockholm mantalsskrifven eller utan mantalsskrifning här uppförts till allmän bevillning. Vid val till *stadsfullmäktige* 100 till antalet, beräknas en röst för hvarje bevillningskrona, dock att ingen har flera än 100 röster. För utöfning af en persons valrätt fordras bland annat, att han ej häftar för oguldna stadsutskylder. Hvarje år ombytes hälften af stadsfullmäktige. För valen är staden indelad i fem kretsar. Valrätt och valbarhet sammanfalla med de undantag, att för valbarhet fordras 25 i stället för 21 års ålder, samt att innehafvare af vissa tjänster ej äro valbara.

Området för de gemensamma angelägenheter, Stockholms stads medlemmar äga vårda genom stadsfullmäktige, är begränsadt så, att dit ej hör hvad författningsenligt tillkommer offentlig ämbetsmyndighet att handhafva eller kyrkliga eller folkskolornas angelägenheter, för hvilka två slag af kommunalförvaltning hufvudstaden äfven erhållit sin särskilda lagstiftning.

Såsom hörande till stadsfullmäktiges åligganden och befogenhet nämner förordningen uttryckligen att afgifva utlåtanden, som hänskjutas till dem af kungl. maj:t eller andra vederbörande, att besluta i ärenden, som verkställande nämnder, afdelningar eller personer i författningsenlig ordning underställa deras pröfning, att efter granskning af de årliga utgifts- och inkomstförslagen bevilja medel till stadsutgifternas bestridande och förordna om uttaxering för ändamålet, samt att genom revisorer granska underlydande nämnders och afdelningars räkenskaper och besluta om ansvarsfrihet, för så vidt förvaltningen angår af kommunen sammanskjutna medel. Hvar och en stadsfullmäktig äger framställa förslag, som skola i föreskrifven ordning prövas.

För att vinna gällande kraft skola stadsfullmäktiges beslut underställas kungl. maj:ts pröfning och fastställelse, då de angå försäljning, pantförskrifning och utbyte af samt annan öfverenskommelse om ändrad rättighet till fastigheter, bestämda för något stadens allmänna behof, upptagande af lån i utländskt mynt eller ställdt på längre tid än fem år, nya eller höjda afgifter å allmänna rörelsen för begagnande af därtill anvisade platser eller därför gjorda inrättningar, ändring i förvaltningsnämndernas instruktioner eller i bestämmelser eller åtaganden i fråga om den allmänna grunden för kommunalutskylderna eller påläggande af ny kommunalskatt efter annan än denna grund. Att andra beslut med vissa undantag skola underställas öfverståthållareämbetet, är redan omtaladt. De ämbetet underställda beslut skola oförändrade antagas eller gillas. Vägras sådan fastställelse, skola skälen angifvas. Öfver dylik vägran få stadsfullmäktige föra klagan hos kungl. maj:t.

Stadsfullmäktige utse bland sig 10 personer att med öfverståthållaren och den af och bland fullmäktige valde vice ordföranden utgöra *beredningsutskottet*. Detta utskott har att med uppmärksamhet följa förvaltningen af stadens angelägenheter i alla riktningar, till fullmäktige göra framställningar och förslag, förbereda alla öfriga ärenden, i hvilka fullmäktige skola besluta eller afgifva utlåtanden, samt å deras vägnar företrädesvis öfvervaka verkställigheten af deras beslut.

I början af sin tillvaro väckte utskottets verksamhet oro hos några, som hade säte i verkställande nämnd; men snart blef man ense om institutionens lämplighet, att ej säga nödvändighet. Kommunen har ock helt visst utskottet att tacka för, att den behöfliga enheten inom den vidt utgrenade kommunalförvaltningen vunnits utan slitningar. Särskildt vid uppgörande af årsstaterna har utskottets förmedlande verksamhet varit till gagn.

Med verkställighet eller förvaltning af kommunens tillgångar må stadsfullmäktige ej samfällt eller omedelbart befatta sig. Sådant tillkommer de för ändamålet af dem tillsatta nämnder, afdelningar eller personer.

Det var naturligt, att den brokiga samling af delvis månghöfdade förvaltningsmyndigheter, som i korta drag skildrats här ofvan, icke kunde få bestå, då Stockholm erhöll sin nya kommunalförordning, utan att bemödandena skulle gå ut på att sammandraga och förenkla det hela till några få, ej alltför mångtaliga myndigheter. Stadens egentliga drättselväsende sammanfördes under *drätselnämnden*, som skulle arbeta på tre afdelningar. Sedan ett af stadsfullmäktige godkändt förslag att sammanföra all stadens kommunalförvaltning under en enda, på afdelningar arbetande nämnd ogillats af kungl. maj:t på grund af meningsskiljaktigheter, som yppats under ärendets handläggning hos kommunalstyrelsen, gjordes år 1883 den förenkling i drätselnämnden, att, på samma gång pleniärendena inskränktes till ett minimum och stadsfullmäktige öfvertogo det omedelbara valet af ledamöterna i afdelningarna, dessa minskades till två. I den då gjorda fördelningen af göromålen mellan afdelningarna vidtogs från och med år 1895 den ändring, att renhållningsärendena i sin helhet, så väl afträdes- som gaturenhallningen, öfvertogos af andra afdelningen. Jämte dessa ärenden skall samma afdelning, som har 10 ledamöter, handlägga frågor om hus-, hamn-, kaj- och brobyggnader, gatuläggning, trumbyggnad, gatubelysning, plantering samt vattenledning, dock ej vattenafgifternas debitering och uppbörd. Första afdelningen åter, med 12 ledamöter, handhafver alla öfriga ärenden, däribland penningeförvaltningen och medels utanordnande enligt fastställd stat till rådstufvurätten, polisen, kronouppbördsverket med flera. Bland frågor, som första afdelningen äger att i sista hand afgöra, må nämnas lösen af ofria tomter, som gå i köp. Pleniärenden äro, utom svar å remisser till hela nämnden,

endast förordnande till tjänster, som äro gemensamma för afdelningarna, och bestämmande hvilken afdelning i tvifvelsamma fall skall behandla ett ärende.

Genom 1862 års kommunalförordning infördes sundhetsnämnden; men, då hälsovårdsstadgan för rikets städer från och med år 1878 i sin helhet gjordes tillämplig på Stockholm, utbyttes denna nämnd mot den i stadgan föreskrifna *hälsovårdsnämnden*, bestående af polismästaren, förste stadsläkaren och 4 af stadsfullmäktige valda ledamöter. Nämnden har, jämte befattningen med den allmänna hälsovården, sig anförtrodd förvaltningen af den allmänna sjukvården och utöfvar denna förvaltning dels medelbart genom tillsättning och öfvervakande af distriktsläkarne samt styrelserna för Sabbatsbergs, Maria, Katarina och S:t Görans sjukhus, dels omedelbart såsom vid epidemisjukhuset. Till dess nämnden 1896 erhöll en särskild instruktion, gällde för dess verksamhet blott dithörande bestämmelser i hälsovårdsstadgan.

Fattigvårdsnämnden, med 16 ledamöter, utgjorde den tredje af de i 1862 års kommunalförordning uttryckligen angifna förvaltningsnämnderna. Ärendena handläggas hos den samlade nämnden utom hvad angår barnavården, som är anförtrodd särskilda delegerade. Med detta undantag bestämes i första hand utdelningen af understöd af församlingarnas af nämnden tillsatta fattigvårdsstyrelser, en för hvarje territoriell församling, hvar med sin verkställande direktör. Nämnden tillsätter också och har inseende öfver styrelserna för Sabbatsbergs och Södermalms fattighus, försörjningsinrättningen, med hvilken den förra militärförsörjningsinrättningen numera är förenad, arbetsinrättningen, de två uppfostringsanstalterna och de två barnhemmen.

År 1867 inrättades den af 12 ledamöter bestående *handels- och sjöfartsnämnden* för att med stadsfullmäktiges rätt fullgöra de åligganden, hvilka förut tillkommit handelsförening eller dess fullmäktige. Nämnden har att pröfva behovet af och antaga stadsmäklare, skeppsklarerare och notarius publicus, att på anmodan yttra sig i frågor angående handel och sjöfart, särskildt vid tillsättande af konsuls- och dispachörsbefattningar, vaka öfver ordningen på börsen samt öfver efterlefnad af gällande bestämmelser om mäklares, skeppsklarerares, notarii publici och dispachörers tjänsteutöfning, samt bestämma tid och ställe för börsauktioner.

Byggnadsnämndens tillkomst beror på byggnadsstadgan för rikets städer och är i enlighet med denna sammansatt af 2 af magistraten och 3 af stadsfullmäktige utsedda ledamöter jämte stadsarkitekten och stadsingenjören såsom bisittare, med rätt att deltaga i öfverläggningarna men ej i besluten och att få sin mening tagen till protokollet. De valda ledamöterna åtnjuta arfvode i olikhet med de valda ledamöterna i andra nämnder.

I sammanhang med ändring i sättet för mantalsskrifningen i Stockholm kom *mantalsskrifningsnämnden* år 1878 till stånd. Nämndens uppgift är att hafva inseende öfver mantalsskrifningen och tillse, att till grundval och rättesnöre för denna och ledning för fattig- och hälsovård samt undervisningsväsendet

en, så vidt möjligt, fullständig och fortlöpande bokföring öfver stadens invånare verkställes, hvarförutom nämnden fått särskildt uppdrag att förvalta anslaget till juridiskt biträde åt mindre bemedlade. I nämnden sitta såsom ordförande öfverståthållaren och såsom ledamöter polismästaren, förste stadsläkaren, två af stadsfullmäktige valda, ordförandena i hälso- och fattigvårdsnämnderna samt folkskoleinspektören. Under nämnden lyda, i stället för de förra, under öfverståthållareämbetet hörande mantalskommisarierna, de af nämnden tillsatta rotemännen, 21 till antalet. Dem tillhör att, under en af nämnden utsedd kontrollants tillsyn, verkställa omförmälda bokföring och under kontroll, som öfverståthållareämbetet anordnar, förrätta mantalsskrifningarna och uppgöra mantalslängderna. De mottaga anmälningar om in- och utflyttningar samt flyttningar inom staden samt erhålla på sådant sätt och genom meddelanden med prästerskapet underrättelse om ändringar inom befolkningen. Alla ändringar upptecknas i den vid rotmansinstitutionens början upplagda förteckning öfver alla stadens invånare. Denna förteckning, mantalsboken, ligger sedermera till grund för kontrollen å de årliga mantalsskrifningarna. Det kan förtjäna antecknas, att så väl 1672 års stadga öfver Stockholms stads styrelse som det Tessinska förslaget till allmän politieordning i åtskilligt sammanfaller med de grundsatser, som blefvo gällande genom rotmansinstitutionens inrättande.

Stadsfullmäktige äga att för ärenden af viss art tillsätta särskild nämnd och upprätta samt underställa kungl. maj:ts pröfning förslag till instruktion för sådan nämnd. I två fall har denna rättighet begagnats.

Första gången tillämpades sagda bestämmelse, när staden öfvertog gasverket. Då inrättades *gasverksstyrelsen*, i hvilken enligt 1883 års instruktion sitta 5 af stadsfullmäktige valda ledamöter.

Med stöd af samma bestämmelse tillkom 1886 *kyrkogårdsnämnden*, som har att vårda och förvalta kommunens kyrkogårdar med hvad därtill hörer. Ledamöterna i nämnden äro 8, valda till hälften af stadsfullmäktige och till hälften af elektorerna, som de territoriella församlingarna utse.

* * *

En stor stads kommunalstyrelse, byggd i fråga om den egentliga förvaltningen och verkställigheten på den medborgerliga offervillighetens grund i sådan utsträckning som Stockholms, kan icke verka med behörig kraft utan en stark stab af tjänstemän för handhafvande af de dagliga bestyren med yttre arbeten, kansligöromål och bokföring m. m. Om storleken af denna stab får man en föreställning genom att kasta en blick på de tid efter annan af trycket utgifna förteckningarna å innehafvare af befattningar å stadens stat.

Det är emellertid ej blott de aflönade tjänstemännens antal, som måste komma i betraktande vid afgörande af frågan, huruvida hufvudstadens kommunalförordning skall i längden stå sitt prof. Därtill fordras

framför allt det rätta samarbetet mellan dem, som utan ersättning påtagit sig att offra tid och krafter åt kommunen, men icke kunna uteslutande därmed sysselsätta sig, och dem, hvilka bestrida de betalda tjänsterna. Hafva å ena sidan tjänstemännen klart för sig sin skyldighet att på allt sätt underlätta kommunalmännens arbete, och inse å den andra sidan dessa, att de utan nitiska tjänstemän ej förmå fylla sitt värf, då, men endast då, finnes utsikt, att grunderna för hufvudstadens kommunalförvaltning skola blifva bestående. Men äfven om detta oundgängliga villkor kan fortfarande påräknas, är det ej gifvet, att försöket med den utsträckta själfstyrelsen lyckas. Hittills vunnit erfarenhet gifver dock rätt goda förhoppningar, att tilliten till hufvudstadens invånares vilja och förmåga att på ett tillfredsställande sätt handhafva sina egna angelägenheter ej skall komma på skam.
